

Uši a Vítr

číslo 5

měsíčník

kořen 2007

vydává společnost Christiania v nakladatelství Vetus Via, s podporou sdružení Sopol tzo. Productions

Vždycky jsem bojoval za sebe

Část rozhovoru s Ivanem M. Jirousem, nahraného v Brněnském rozhlasu u příležitosti básnických šedesátin. Rozhovor byl použit v rámci pásma životních vyprávění, autorských recitací a Mahlerovy hudby.

Martine, blíží se ti šedesáté narozeniny. Jsi chápán – vedle Václava Havla – jako možná nejznámější bojovník proti totalitnímu režimu. Jak splnil listopad 89 tvá očekávání?

Především není pravda, že jsem jeden z nejvýznamnějších bojovníků proti totalitnímu režimu. Nikdy jsem nebojoval za náš českomoravský národ. Vždycky jsem bojoval pouze sám za sebe. Že jsem za to odseděl osm a půl let, to je daň za hrdost. A klidně jsem ochoten sedět znova osm a půl let, a absolutně mě nezajímá, jaký režim mi vládne. A to mluvím naprosto upřímně. Bojoval jsem za sebe, a že to mělo nějaký dopad na moje přátele, moje okolí, kteří pod mým vlivem se k něčemu rozhodli, to je druhotná věc. Nejsem bojovník za nikoho. Pouze za sebe.

Vůči slovu básník máme ostych dodnes. Ale přesto, jaký význam může mít či jaké místo si může „uzurpovat“ básník ve společnosti?

Především, básník si nesmí uzurpovat nic. Ani žádné místo ve společnosti. Básník může být rád, že je naživu a že ho jeho bližní nezabijou.

Jsi znám velmi dobrou pamětí. Jakou roli hraje paměť při tvém psaní?

Díky básni Paula Forta *Věhyby* v překladu Hanuše Jelínka, kterou mi dala číst, když mi bylo čtrnáct, moje sestra Zorka, jsem pochopil, co to je poezie. Neučím se věci nazpaměť, ale – poněvaďž poezii miluju, od té doby, co jsem

Ivan M. Jirous uvádí instalaci plastik Libora Krejčara v sále hospody U Pitašů v Šonově, 18. 5. 2007

si přečet tu báseň – znám tony a tony básní, nejrůznějších, a celý život objevuju nový a nový básníky, který jsem neznal. Pokud jde o *Labutí písně*, který jsem uměl nazpaměť – Jirka Gruntorád je vyvez – nebudu říkat, jak to proved, vyvez z kriminálu, z Valdic, protože když se ho na to ptali, tak řekl: to vám neprozradím, ta technika bude nepochybně ještě použitelná – ty jsou provázány vnitřními rýmy. Čili stačí, abych si vzpomněl na jeden řádek a skrz něj to pak dám celý do kupy.

Tvoje básně se dají číst jedna za druhou na více stranách, aniž by to unavilo. Vícekrát jsem si to ověřil. Jsou to básně s obsahem. Básně s momenty překvapivých obrátů i obrazů, v nichž se zrcadlí celá tvá osobnost. Jsou to básně, jak se dnes říká, „o něčem“. Považuju to za veliké plus tvého psaní, tuto srozumitelnost, či někdy i doslovnost. Ani banality a lapidárnosti se nebojíš. Čeho se vlastně při svém psaní bojíš? Jak získáváš odvalu k publikaci? Něčím se žít musím. Jeden z důvodů tedy, proč publikuju, je, že potřebuju peníze. A druhé základní důvod – od-

I. M. J. s publicistkou Renatou Kalenskou v době udílení Ceny Jaroslava Seiferta za rok 2006

volávám se na citát z Písma svatého, kde je řečeno: chceš-li milovat svého bližního, musíš především milovat sám sebe. A to samý platí i o poezii nebo próze, to je jedno. Jestliže se to, co jsem napsal – odhlédaje od toho, zda to jsou blbosti, nebo nejsou – nelíbí ani mně, jak bych to mohl mít právo prezentovat dalším lidem? Jestliže nějaké „umělec“ řekne, že ho nezajímá ohlas jeho díla, tak lže. Ohlas tvýho díla tě musí zajímat, poněvadž jinak bys to nesměl publikovat.

Něco jsem se od tebe doučil k jisté důslednosti: nenechat si nic líbit. Je v tom i poznámenanost z minulého režimu, impulsivní touha čelit násilí a nespravedlnosti. Byls od přírody vždycky tak impulsivní a výbušný? Já jako dítě a jako adolescent jsem byl absolutní introvert, nenásilnej, nikoho jsem nepraštil. Děkuju bolševikům, vstává lehaje, protože díky těm osmi a půl letům, který jsem odseděl v nejtěžších českých kriminálech, jsem se naučil, jak říkáš, s nikým se nesrat, nenechat si nic líbit. Původně a založením jsem introvert. Extroverta ze mě udělali oni. Jednou jsem jim to řekl u výslechu: O. K. Chcete ze mě udělat gangstera? Tak ho budete mít!

Nepřipadá ti tvůj vlastní život tak trochu zmařený, když se podíváš kolem na to, kolik možností se nabízí lidem ani z desetin jako ty? Máš pocit, žeš něco mohl udělat jinak, než udělalš? Od té doby, co jsem se stal extrovertem, žil jsem i takovej život. To znamená, že báseň jsem napsal vožralej během půl hodiny, pak jsem to další den, když jsem to našel, ty papírky zmačkaný, zkouknul, a buď jsem to zahodil, nebo jsem to dodělal. Ale např. *Labutí písně*,

na ty jsem měl čas. Seděl jsem ve Valdících tři a půl roku. *Labutí písně* jsou napsané během roku. Pak jsem začal kšeftovat – znáš knížku *Král Krysa* – zkrátka kupoval jsem vietnamskej čaj za korunu osmdesát, a prodal za tři atd. Vod té doby, kdy jsem začal kšeftovat, jsem nenapsal ani řádku. Ze dvou důvodů: jednak jsem na to neměl čas, poněvadž jsem byl tak zvanej magnát, kšeftující, a za druhý: nemůžeš být současně básníkem a vydřiduchem. Ale nicméně po tom roce a čtvrt nebo roce a půl, kdy jsem napsal ty *Labutí písně* – kde bylo 138 básní – jsem si řekl, do prdele, kdo by toho čet víc? I tak to je dost tlustá knížka. A přestal jsem psát.

Ale to ti chci říct: Měl jsem čas si s tím vyhrát. Sám víš, že ty nejprostší básně dají nejvíc práce. Řeknu jednu z *Labutích písní*, s kterou jsem si hrál tři čtvrtě roku, než jsem ji dotáh. Je to báseň o Janu Zahradníčkovi, kterému umřely dvě holčičky na otravu muchomůrkou zelenou, když byl v kriminálu. Ta báseň mi dala nejvíc práce:

*V té krátké chvíli usínání
než spánek padnul na víčka
vzpomněl jsem na Jana Zahradníčka
co musel milá snést*

*Proti němu je naše bolest
jen malá malička*

*A tak když krátce po klekání
ustýláš postel bolčičkám
poznáš že jejich modlitbička
k Bobu se musí vzrýt*

*za bolest Jana Zahradníčka
který se nadočkal*

Před několika dny zemřel jeden neobyčejný člověk: profesor Masarykovy university a do r. 2003 ústavní soudce Vladimír Čermák. Z jeho známých tvrzení bylo publikováno např. toto: „V každé revoluci je třeba reagovat revolučně. Jsem přesvědčen, že prvek sametu postupně u nás dezorientoval široké vrstvy. Česká společnost se v tomto bodě zastavila na samém počátku cesty a nepojmenovala zlo.“ Jak jsi spokojen se spravedlností vůči své vlastní osobě po roce 89?

Nechtěj, abych poblil mikrofon, poněvadž pan zvukař by to musel čistit. Odpovím ti oklikou citátem z Mao Ce-tunga. Je to dosti zvláštní, já si Mao Ce-tunga nesmírně vážím jako filosofa – přičemž praxe, kterou rozpoutal v život, je zručná. Nicméně řeknu tři citáty z Mao Ce-tunga.

První, krátkej: „*Bouřit se, bouřit se, bouřit se. Vzpoura je vždycky oprávněná.*“

Druhej: „*Lidi se mohou osvobodit jedinež dola. Zhora je možno je pouze ujařit.*“

A třetí citát, který jsem použil jako motto ke svý Zprávě o třetím hudebním obrození v roce 75, zní: „*Ve velkých kulturních revolucích je jedinou metodou pro lidi, aby se osvobodili sami, a nesmí být užito žádné metody, která dělá věci za ně. Věřte lidem, důvěřujte jim, respektujte jejich iniciativu. Ať se lidé vychovají sami v tomto velkém revolučním hnutí.*“

A u nás bohužel ten stádní zasranej českomoravskej národ nebyl schopnej se vychovat sám. Tak zvaná sametová revoluce, na níž jsem se podílel a v níž jsem skládal veliké naděje, je krach a důkaz sračkovitosti našeho společnýho českomoravskýho národa, jeho bezzubosti, zbabělosti a vychcanosti.

Trochu tvůj způsob psaní, ale i života, připomíná Charlese Bukowského, který zdůrazňoval, že většina spisovatelů vede bloupy život, což vysvětluje, proč bloupy píšou. Co si o tom myslíš? Život – a dílo?

Odpovím ti citátem z mého milovaného francouzského symbolisty, šlechtice, Villierse de l'Isle Adam. V jakémś interview koncem devatenáctýho století se ho ptali: „A co život, pane Villiersi?“ A on říká: „Život, ten za nás odbudou naši sluhové.“ Pro nás je blbý to, že nemáme sluhy, a že si musíme dělat všechno sami.

Ještě bych k tomu dal dovětek: že většina těch spisovatelů žije za psacím stolem, a kdyžby přišli do hospody čtvrtý nebo osmý cenový skupiny, tak by se tam posrali a utekli v hrůze. To nejsou spisovatelé, to jsou loutky na pódiu pseudoliteratury.

Otázky: J. E. F.
(úplná verze na www.vetusvia.cz)

Sépiovou kostí

Pavel Zajíček (1951) – básník, muzikant, zakladatel DG 307, člověk poctivých osudů, životní odvahy, mužné a křehké, nenapodobitelné poetiky. Uvádíme ukázky z knihy Cesta vlakem z P. do B. (Vetus Via, 2007).

...
Do toho budu psát, říkal jsem si.
Do toho potrhaného, pošlapaného sešitu,
propáleného a špinavého od bláta,
do toho si budu psát.
Šlápoty bez bodů v čase, a přesto přítomné v čáře života.
Jenom tak si tam ty šlápoty budu zapisovat.
Kdo si to má všechno pamatovat a proč vlastně?
Do tohoto sešitu si budu psát,
opakoval jsem ještě jednou...
Jazykem dětí, či jazykem bláznů,
jazykem neumělých doteků.
Jazykem květů zla i květů dobra.
Budu si psát jizvy, archetypy, co se opakují.
Ozvěny...
Jako účtenky nezaplacených dluhů,
které děsí při pouhé vzpomínce.
Zhasínám světla. Raději...
Do stejné řeky, stejnými slovy se vracím.
Jazykem bláznů, či neumělých doteků.
Upřímně před sebou... jak jinak?
S obnaženou tváří.
Je jakýsi rok, jakési roční období.
Slunce svítí a řeže čas na kousky.
Rozřezává viděný obraz na množství detailů.
Vypaluje svoje drobná znamení do okenních tabulí.
Do očí, do mozku je vypaluje jako kresby sluncem,
nebo kresby uhlem.
Kresby, co za chvíli zmizí. Co ty kresby znamenají?
Nic vlastně neznamenají. Pouze jsou přítomné.
Jako oheň, který hoří, doutná a mizí v dýmu.
Ve zvláštní křečovitě řeči tázání se a naslouchání...
V jednoduchosti slov.
Do toho si budu psát, říkal jsem si
nad rozpadlým sešitem.

Vypálenýma očima do něj budu psát...
Poznámky z okrajů světa, kde se nacházím.
Doteky budu psát, ať letí...
Daleko od mého doteku.
...
Po špičkách se přiblížit, jít po špičkách.
Být zahrabaný v hromadách rozřezaného života.
Nerozluštěného.
Rozstříhaného a opět slepovaného dohromady.
Nelůstitelného, vždyť není v něm co luštit.
Být.
Po špičkách se přiblížit.
...
Když úsměv ve tváři který nemizí
Není nic horšího než netečné tváře
Někdy něhy je třeba
Díky za všechnu radost a krásu
Kterou jsi mi ve světě ukazovala
Z každé temnoty vynášet stopy světla
Někdy něhy je třeba
Náboj zevnitř i náboj zvnějšku
Vlající záclony rozečtené knihy
Ex omnibus tenebris separare vestigia lucis
Někdy něhy je třeba...
Konfrontován na míru snesitelnosti
Opakuji bludná slova
V té definici lásky
Každý sám za sebe
Důležité je otevřít
Dveře ke světlu
Mezi řádky a vzdálenostmi
Dar bezprostřednosti přijmout
Jako noc a den jako zvláštní sen

Programy – Plány – Anonce – Glosy

Každé poslední úterý v měsíci začínají
muzické večery již v 17.00 v redakci na-
kladatelství Vetus Via, kde probíhají verni-
sáže výstav, autorská čtení a komorní hu-
dební produkce. • Od 29. května do 25.
června 2007 vystavuje Ivan Kříž soubor
velkoformátových kreseb barevnými in-
kousty s názvem „Konstrukce, skelety...“
(2005-2006) • Nejbližší program Potulné
akademie, klub Boro, Křenová 75 – úterý
5. června – Filmový klub – úterý 12. čer-
vna – 19.45 Jakub Čermák – kytara, zpěv
– 20.20 Martin Evžen Kyšperský – kytara,
elektronika, zpěv – 21.00 Já jsem poznal...
& Homér – underground & autorské čte-
ní – úterý 19. června – 19.45 Miloš Kölbl
– *Rok na čtyři doby* – poezie & hudba –
20.20 My Generation – new eclectic rock

wave – 21.30 Bluesmoke Band – rhythm
& blues • Ve dnech 29. a 30. června pro-
běhne na zámku Radešíně na Vysočině
9. ročník festivalu nezávislé kultury Krá-
kor • *Magorův příspěvek k vernisáži bilanční
výstavy Jana Steklíka v Galerii moderního
umění v Hradci Králové 5. 4. 2007.* ... já jsem
dostal pouze pozvánku, ale neměl jsem
tady řečnit, nicméně bych svého proslu-
lého předřečníka Jana Kříže doplnil o ma-
lý aspekt, o němž možná nechce mluvit
z vrozené slušnosti, kterou já nevyunikám,
nebo je to proto, že nebyl zas až tak úzce
spjat s životem Křížovnické školy. Já jsem
jeden z mála, prostě, ještě žijících prota-
gonistů a chtěl bych říct, že jsem vždycky
uvažoval, jak je možné – rozřesklo se mi
teprve před nedávnem – jak je možné, že

Jan Steklík, jeden ze dvou pilířů Křížov-
nické školy, což byl Karel Nepraš – abso-
lutně ušlechtilý a noblesní duch – a Hon-
za Steklík, zrůdný podlý intrikán, jenž
ustavičnou podvrtávací duchovní činnos-
tí Křížovnickou školu stále udržoval v roz-
kladu a současně zase vracení se k sobě
– no, Machiavelli je proti němu chudák –
a když jsem o této diskrepanci přemýšlel,
jak je možné, že takováto, troufám si říct,
až psychická zrůda vytvořila tak jemné
subtilní kresby, nádherné, lidské, jak už
tady říkal Honza Kříž, no, už jsem trochu
opilej... to, co spojuje Steklíkovo dílo a je-
ho odporný život, je v podstatě noblesní
rafinovanost – to pozorujte na jeho dílech
– a raději nepátřejte po jeho chování. (*Za-
psáno laskavostí přítele L. O.*)

Dílna – Zkušebna – Sauna – Ateliér

Následující text (zde krácený, úplnou verzi může čtenář najít na www.venusia.cz) byl přednesen na vernisáži výstavy malíře Ivana Kříže (1941) v olomoucké Galerii pod podloubím, 26. 1. 1975.

Ivanovi do katalogu

Člověk, který se dnes z vnitřních pohnutí stýká s uměním, ocitá se v podivném postavení. Automobil na příklad je stejně umělý výtvar lidský než dříve umění; jestliže však ten, kdo se zabývá automobilem, zabývá se bez diskuse skutečností, pak ten, kdo se zabývá uměním, riskuje dnes, že promrhává život chimérami. Panování vědy a techniky přivedlo vše, z čeho se rodily kultury, do stavu krize, která se víc a víc podobá agónii. Také umění náleží k tomu kulturnímu jsoucnu, které, je-li v krizi, vyvolává otázku, zda vůbec ještě je. Hluk motorů, pronikající z ulice do výstavní síně umění, stačí, aby nám – lidem strojové civilizace – připomněl „skutečnost“ a vyvolal potřebu vysvětlení, ba ospravedlnění, k čemu vlastně dnes umění je a zdali vůbec je.

Nedoufám, že to lze vysvětlit – natož ospravedlnit – člověku, který hledí na svůj rozum jako na pouhé zvýhodněné lidského živočicha v darwinovském boji o život; kultura je bez naděje u rozumového tvora, chovajícího podivnou fixní ideu, že se proto liší rozumem od zvířete, aby si uvědomil, že se od zvířete neliší. Rozum takto pochoopený vytvoří si i sobě přiměřený obraz světa: světa, který je skutečný přesně v té míře, v jaké je rozumem přemožitelný a ovladatelný; právě taková jsou kritéria vědy a techniky. Darwinismus pomohl vědci ujasnit si, že tu není proto, aby opatrovala pravdu člověkově, ale informace technikovi, instrukce a výzbroj vojákovi, který je na výpravě za dobytím světa. Voják navléká mundúr, aby svlékl lidství, protože válčit lidsky – toť válčit špatně.

Co na tomto válečném tažení, zvaném vědeckotechnická civilizace, má na práci umění? Prastaré přísloví praví, že když řinčí zbraně, mlčí múzy. Proč? Protože kultura je tu proto, aby člověk byl, a ne za cenu lidství svět dobyl; svět k dobývání není pro člověka k obývání. Minulé kultury to říkaly tak, že svět je dán člověku k spasení; nám je dán k spásání. ...

Náš pojem umění je matoucí; bylo pojmenováno teprve až vypadlo z rozpadajícího se celku kultury a ztratilo své těžiště v bytí, aby je pak hledalo doslova v umění, v umělosti, v děláni, v technice, ve virtuozitě, čili stalo se podle slov Santayanových náboženstvím, v které se již nevěří. Ať to zní sebedparadoxněji: *podstata umění není v „umět“, je v být; umět dovede i kýč – „technika bytí bez bytí“, nepravda, životní lež. Co nás v muzeích a galeriích ještě dnes upoutává a snad i fascinuje, není bytí, to již pro nás vyprchalo, je to právě už jen „umění umět“.* Od chvíle, kdy se těžiště umění přesunulo z *být* do *umět*, skončila kultura *tvůrců* a počala novodobá *kultura znalců*. Všecko znalectví je profese technická a její kritéria stačí na *umět*, nikoli *být*, na to žádný recept, a proto ani žádné školy a instituce nejsou, jako recepty na život nejsou, a kde jsou, jsou k ničemu. Umění umět – to je vposled vlastně věda a technika; jenže věda a technika umí, aniž předstírá být, dokonce popírá možnost být, zatímco umění umět předstírá bytí, kamufluje nebytí. Moderní kultura znalců svými kritérii zhoła technickými napomáhá bezděčně vydávat pouhou techniku bytí za samo bytí, pěstovat dobré zdání, fixlovat a falšovat život – prostě maskovat dobyvatele jako humanistu, dravce jako kulturní a hluboce lidskou bytost – což je sama esence novodobého měšťáctví. Kultura znalců umožňuje měšťákovi být kulturní bez skutečné kultury, jeho „kulturnost“ jsou expertizy znalců. ...

Musel jsem předeslat několik všeobecných poznámek o umění a jeho současné situaci, abych mohl zadost učinit Ivanu Křížovi jako umělci i jako člověku a dát porozumět, že ta dvě slova označují u něho jedno a totéž, něco, co právě dnes není vůbec tak samozřejmé, jak samozřejmě se to napořád říká.

Bylo by méně nedorozumění s uměním, kdybychom si byli vědomi, že užíváme svých smyslů jako orgánů volby a výběru, a to nikoli jen v darwinovském významu, a že otázka, co je svět

„objektivně“, sám o sobě a pro sebe, je pro naše vnímání beze smyslu. Hmota je základní a univerzální fenomén světa a máme sklon věřit, že je pro všechny jedna a táž. Jestliže – upěchování v kadlubu vědeckotechnické výchovy – máme hmotu za pouhý ekvivalent energie schopné učinit nás všemocnými pány a manipulanty světa, pak nejsme s to pochopit a pocítit realnost světa umělcova, kterého ve hmotě nevede příručka výrobní technologie, *potřeba dobytí a mít*, ale *nezbytnost být*, pud stvořitelství, realizovatelnost sebe v to, čím po svém vnitřním určení je: lidskou bytostí. Technikovi je hmota dána k *vyrábění*, umělci ke *vtělení*. Prvému dostačí poučky a instrukce, druhému je třeba pravdy. Je možná rozluka výroby a charakteru, nikoli umění a charakteru. Technikovo vnímání hmoty vede ke kreaci světa jako mocenské mašinérie; umělcovo vnímání hmoty vede ke kreaci světa, ve kterém člověk je základní realitou. To nemá co dělat s tzv. realismem, který je ponejvíc jen lepenkovou zástěnou živých i neživých agregátů ve výrobně moci. Svět, v němž jedinou autentickou a reálnou existencí je stroj, nenabízí umělci bytost lidskou jako reálnou a autentickou. Za hegemonie vědeckotechnické zastihne umělec hmotu destruovanou již téměř do rudimentárního stavu, co stavu zrodu. Umělec je tu jakoby na počátku stvoření, ještě na prahu nejsoucná. Mnohde ohmatává matérii ještě či zase již amorfní a prověřuje její tvárnitelnost a vtělitelnost, tj. její čivost, zranitelnost, připravenost oživnout. Struktura světa k *dobývání* je jiná a přímo protisměrná struktura světa k *obývání*. ... Jestliže jsem svůj úvod k výstavě z díla Ivana Kříže prodloužil – jak mi můžete vytknout – přes obvyklou míru, pak z obavy, aby malý prostor, který má k dispozici, neztížil příliš sledovat bytostné střetání umělcovo s hmotou v celé jeho životní spojitosti, lidské odpovědnosti a charakterové nesmlouvavosti.

Josef Šafářík

Tiráž

Uši a Vitr č. 5, květen 2007 • noviny Potulné akademie • vydává Christiania, o. p. s., v nakladatelství Vetus Via, s podporou přátel a Statutárního města Brna • vychází poslední úterý v měsíci • adresa redakce: Vetus Via, Pod Kaštany 28, 616 00 Brno, tel. 549 210 510, polní tel. 602 875 883 • za redakci odpovídá J. E. Frič • v evidenci periodického tisku pod č. MK ČR E 16123 z 20. 7. 2005 • cena 5,- Kč •